

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

БУДНИК Олена Богданівна

УДК 37.134 : 372.4 : 37.013.78

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Житомир – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському науково-практичному центрі Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор

Васянович Григорій Петрович,

Львівський науково-практичний центр Інституту професійно-технічної освіти НАПН України,
директор

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Хомич Лідія Олексіївна,

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України,
заступник директора з науково-експериментальної роботи;

доктор педагогічних наук, професор

Кодлюк Ярослава Петрівна,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, професор кафедри педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор

Федій Ольга Андріївна,

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
завідувач кафедри початкової і дошкільної освіти.

Захист дисертації відбудеться 17 березня 2015 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, 2-й поверх, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 16 лютого 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Процеси глобалізації та євроінтеграції України, демократичні перетворення в соціально-політичному та економічному житті детермінують масштабні трансформації в сучасному культурно-освітньому просторі. Освіта покликана забезпечити реалізацію виховної, дидактичної та розвивальної функцій педагогічного процесу на засадах соціокультурності. Про це зазначається в нормативних освітніх документах: Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. (2002), законах України “Про освіту” (2006), “Про вищу освіту” (2014), Концепції національного виховання студентської молоді (2009), Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004), Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року (2012), Галузевій концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013) та ін.

У сучасних умовах реформування освіти актуальність досліджуваної проблеми пояснюється низкою чинників. По-перше, істотно розширилися професійні функції вчителя як суб’єкта соціально-педагогічної діяльності, предметом якої є: соціокультурне виховання учнів в руслі інноваційного підходу та гуманістичної парадигми; створення умов для їх ефективної адаптації до навчально-виховного процесу; розвиток особистісно значущих цінностей для успішної соціалізації в школі; запобігання асоціальним явищам і вчинкам, своєчасне подолання кризових ситуацій; формування соціально активної особистості шляхом активізації педагогічного потенціалу соціуму. Тому вирішення окреслених соціально-виховних завдань вважаємо важливою складовою діяльності вчителя початкових класів.

По-друге, соціально-економічна та політична криза в суспільстві призводить до зростання кількості неблагополучних сімей, сиріт і напівсиріт, тенденційного збільшення в соціально-виховному середовищі школи девіацій серед неповнолітніх. У зв’язку з цим, професійна діяльність учителя початкових класів поширюється на соціальне виховання учня.

По-третє, школу сьогодні розглядають як відкриту соціально-педагогічну систему, тому й соціально-педагогічна діяльність у ній ґрунтується на співпраці всіх працівників у вирішенні проблем вихованця: адміністрації навчального закладу, соціального педагога, психолога, учителя початкових класів, вихователя та ін.

По-четверте, особливістю професійної діяльності педагога початкової школи є багатопредметне навчання та виховання конкретного контингенту учнів. Це створює достатні можливості для психологічного діагностування дітей, налагодження продуктивної роботи з їхніми батьками (опікунами) щодо розвитку обдарованості чи надання (за потреби) кваліфікованої соціально-педагогічної допомоги.

Нарешті, сензитивність молодшого шкільного віку сприяє ефективності соціально-виховного впливу, насамперед учителя, який у період початкового навчання, зазвичай, слугує взірцем для наслідування.

Названі чинники визначили зростання вимог до якості підготовки випускників вищих навчальних закладів напряму “Педагогічна освіта”, що передбачає її фундаменталізацію, посилення методологічної складової, залучення майбутніх фахівців до науково-дослідницької роботи, формування культури системного аналізу, вмінь адаптуватися до соціокультурних змін, прогнозувати результати своєї праці тощо. У зв’язку з цим, важливим завданням професійної освіти є визначення стратегій підготовки майбутніх фахівців до соціально-педагогічної діяльності в початковій школі.

Численні наукові розвідки створюють належні передумови для подальшого теоретико-методичного дослідження окресленої проблеми, а саме:

- здійснено науково-філософське осмислення освітньої діяльності, визначення її тезаурусу, обґрунтування морфологічних, організаційних і функціональних аспектів (В. Андрущенко, Г. Васянович, А. Герасимчук, В. Кремень, Н. Ничкало та ін.), аналіз педагогічної діяльності як особливого виду соціальної діяльності (О. Глузман, С. Пазиніч, О. Пономарьов, В. Радул, О. Романовський, В. Семиченко та ін.);

- розроблено дидактичні концепти педагогічної діяльності (Ю. Бабанський, В. Беспалько, І. Лернер, П. Підкасистий, І. Підласий, М. Скаткін);

- окреслено теоретичні основи соціально-педагогічної діяльності (О. Беспалько, В. Бочарова, Р. Вайнола, А. Капська, Л. Коваль, С. Пальчевський та ін.) у контексті мети щодо створення сприятливих умов соціалізації та всебічного розвитку зростаючої особистості;

- досліджено методологічні аспекти професійної підготовки майбутнього вчителя (С. Вітвицька, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, М. Євтух, В. Кононенко, В. Краєвський, І. Смолюк, Г. Тарасенко, В. Чайка та ін.), а саме: особистісно орієнтованої підготовки як професіонала (Ш. Амонашвілі, І. Бех, М. Чобітько, І. Якиманська та ін.), педагогічної творчості (С. Сисоєва, Р. Скульський, Т. Сущенко), психологічних механізмів особистісно-діяльнісного підходу до організації навчально-виховного процесу (Г. Балл, О. Киричук, Г. Костюк, В. Роменець та ін.), готовності до інноваційної педагогічної діяльності (І. Гавриш, М. Кларін, О. Комар, О. Мариновська, В. Сластьонін та ін.).

Окрім того, низкою дисертаційних праць останніх десятиліть визначено теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи (Н. Бібік, В. Бондар, А. Коломієць, О. Кучерявий, С. Литвиненко, С. Мартиненко, О. Савченко, О. Хижна, Л. Хомич та ін.).

Вивчення теорії і практики професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів у соціально-педагогічному контексті посилює актуальність досліджуваної проблеми, яка супроводжується низкою об'єктивних *суперечностей* між:

постійно зростаючими суспільними вимогами до вирішення вчителем професійних соціально-виховних завдань у руслі гуманістичної концепції освіти та реальним рівнем його особистісної готовності;

потребою підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі та відсутністю належного теоретико-методологічного супроводу цього процесу;

традиційним навчально-методичним інструментарієм розвитку особистості майбутнього фахівця та необхідністю його модернізації з урахуванням сучасних соціально-педагогічних технологій.

Актуальність дослідження та виявлені суперечності вможливають формулювання **проблеми** дисертаційної роботи, яку вбачаємо у визначенні теоретико-методологічних засад підготовки майбутнього вчителя початкової школи до соціально-педагогічної діяльності, аналізі сутнісної характеристики окресленого феномена, встановленні його місця та можливостей упровадження в процес професійної підготовки у вищих навчальних закладах України.

Означені чинники зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **“Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації виконана в контексті досліджень Науково-методичного центру “Українська етнопедагогіка і народознавство” НАПН України та Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника з теми “Формування етновиховного середовища загальноосвітніх навчальних закладів західноукраїнського регіону” (державний реєстраційний № 0110U002531) і відділу гуманітарної освіти Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України “Формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників в умовах техніко-технологічних змін” (державний реєстраційний № 0113U001274). Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України (протокол № 9 від 17. 10. 2012 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 10 від 18. 12. 2012 р.).

Мета дослідження – на основі комплексного аналізу теорії і практики професійної освіти розробити теоретичні й методичні засади та експериментально перевірити модель

системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити методологічний аналіз сутності і змісту соціально-педагогічної діяльності у філософсько-культурологічному, психологічному та соціально-педагогічному аспектах.
2. На основі вивчення прогресивного досвіду підготовки майбутнього фахівця початкової школи до соціально-педагогічної діяльності в загальній структурі професійної діяльності у вітчизняній і зарубіжній науці визначити теоретичні засади дослідження.
3. Спроекувати модель системи професійної підготовки студентів спеціальності “Початкова освіта” до соціально-педагогічної діяльності.
4. Обґрунтувати критерії, показники та рівневі характеристики готовності майбутніх учителів початкових класів до визначеного виду діяльності.
5. Здійснити моніторинг готовності майбутніх фахівців до соціально-педагогічної діяльності в початковій школі.
6. Розробити методичні засади підготовки студентів спеціальності “Початкова освіта” до соціально-педагогічної діяльності.
7. Дослідно-експериментальним шляхом перевірити модель системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до визначеного виду діяльності.
8. Окреслити перспективи впровадження результатів дослідження в професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів.

Об’єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи.

Предмет дослідження – теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності.

Провідна ідея дослідження. Підготовка майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності є складовою цілісної моделі системи професійної підготовки у вищих навчальних закладах (передбачає органічну єдність мети, завдань, змісту, засобів, методів, організаційних форм, критеріїв і показників їх вияву, діагностичних завдань тощо), що уможливить підвищення рівня їх готовності до вирішення соціально-виховних завдань у роботі з учнями початкових класів та їхніми батьками. Формування цієї готовності у студентів спеціальності “Початкова освіта” передбачає реалізацію низки підходів, які загалом становлять методологічні основи дослідження.

Концепція дослідження. У зв’язку з розширенням професійних функцій сучасного вчителя провідною концепцією дослідження визначено обґрунтування теоретико-

методичних засад підготовки студентів спеціальності “Початкова освіта” до соціально-педагогічної діяльності. Мета дисертаційної роботи детермінувала розроблення концептуальних основ цієї підготовки, що потребують обґрунтування на методологічному, теоретичному та методичному рівнях наукового пошуку.

Методологічний концепт передбачає категоріально-компонентний аналіз соціально-педагогічної діяльності в таких вимірах:

- філософському, що вможливорює дослідження взаємозв’язку пізнання та практичної діяльності людини на основі поєднання біологічних, соціальних і духовних чинників, зумовленості педагогічних явищ впливом соціокультурного середовища, а також вивчення соціально-педагогічного тезаурусу в руслі філософських категорій “можливість” і “дійсність”, “конкретність” й “абстрактність”, “зміст” і “форма”, “причина” і “наслідок”, “свобода” й “необхідність”, “суб’єкт” і “об’єкт”, “одиничне”, “особливе” і “загальне” тощо;

- культурологічному – передбачає аналіз соціально-педагогічної діяльності вчителя як соціокультурного феномена, що ґрунтується на врахуванні сучасних досягнень культури й цивілізації та зорієнтованість педагогічного процесу на кращі взірці народної культури та міжкультурну взаємодію;

- психологічному – в основу покладено психологічний аналіз структури досліджуваного явища, врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців;

- соціально-педагогічному – включає цілі, зміст, принципи, методи, форми, результати та ін., що є структурними складовими цілісної соціально-педагогічної діяльності, основою реалізації якої визначено організацію педагогічно зорієнтованого середовища для індивідуального та групового соціального виховання учнів. Результатом цієї діяльності є рівень сформованості в учня пріоритетних соціальних цінностей, самосвідомості, самоствердження, необхідних для життєдіяльності в суспільстві.

У дисертаційній роботі використовується комплекс методологічних підходів: міждисциплінарний, соціосистемний, синергетичний, аксіологічний, культурологічний, структурно-функціональний і суб’єктно-діяльнісний.

Теоретичний концепт. Обґрунтування взаємозв’язку низки моделей (біхевіористська, психодинамічна, екзистенціальна, особистісно орієнтована, когнітивна, соціально-комунікативна, адаптивно-соціалізаційна, соціально-педагогічна, етнопедагогічна, акцентуаційна, інноваційна) слугує теоретичною основою проектування та реалізації концепції професійної підготовки вчителя до соціально-педагогічної діяльності в умовах початкової школи.

Теоретичний аспект дослідження складають: концепції суб’єктної активності людини в процесі її професійного становлення (К. Абульханова-Славська, Є. Клімов, Б. Ананьєв,

О. Саннікова та ін.); наукові положення теорії діяльності (В. Давидов, М. Каган, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, В. Шадриков та ін.); теоретичні засади підготовки майбутнього педагога (Ю. Бабанський, А. Богуш, С. Гончаренко, Р. Гуревич, В. Кузь, С. Мельничук, О. Отич, Г. Сагач та ін.); соціально-педагогічні теорії особистості та її соціалізації (Н. Голованова, Е. Еріксон, О. Запорожець, І. Кон, Н. Лавриченко, М. Лукашевич, В. Москаленко, В. Оржеховська, І. Рогальська-Яблонська, К. Роджерс, С. Савченко, С. Харченко та ін.); підготовки майбутнього вчителя початкової школи (О. Біда, М. Вашуленко, І. Пальшкова, Л. Петухова, Л. Хоружа та ін.).

Методичний концепт дослідження передбачає розроблення й експериментальну перевірку моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності, упровадження пропонованого автором методичного забезпечення та методики визначення ефективності цього процесу.

Провідні ідеї концепції знайшли відображення в **загальній гіпотезі дослідження**: професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до соціально-педагогічної діяльності істотно підвищиться за умов наукового обґрунтування й упровадження авторського теоретико-методичного забезпечення процесу викладання у вищій школі.

Загальна гіпотеза конкретизована в часткових: рівень готовності майбутніх учителів початкових класів до окресленого виду діяльності буде значно вищим за умов:

- обґрунтування її сутності, змісту й структури, функціонування професійної підготовки як цілісної системи, компонентами якої є мета, завдання, зміст, форми й методи реалізації тощо;

- розроблення і впровадження в практику моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності в початковій школі, що побудована на основі взаємозалежності та взаємозв'язку теоретико-методологічного, організаційно-методичного та діагностично-результативного блоків;

- поетапного соціально-педагогічного спрямування змісту професійної освіти майбутніх учителів на першочергове вирішення завдань формування мотиваційної та когнітивної складових їхньої готовності, оптимізації форм і методів викладання;

- посилення діяльнісно-технологічної й морально-естетичної складових у системі теоретико-методичної підготовки майбутніх фахівців початкової школи, залучення їх до науково-дослідницької роботи з відповідної тематики й вирішення соціально-педагогічних завдань у процесі виробничих практик;

- творчої реалізації в навчально-виховному процесі професійно-розвивальних технологій, спрямованих на формування соціально-комунікативної готовності студентів до педагогічної взаємодії з різними категоріями учнів та їхніми батьками;

- використання в професійній підготовці розробленого навчально-методичного комплексу (навчальних програм, навчально-методичних посібників, інструктивно-методичних матеріалів, діагностичних методик тощо).

Методологічну основу дослідження становлять фундаментальні теорії та ідеї різних галузей наукових знань, що відображені на рівні: *загальнофілософських* положень гносеології про діалектичний взаємозв'язок закономірностей та явищ соціально-педагогічної реальності, гуманістичного розуміння людини в її цілісності як біосоціокультурної, історично конкретної, духовно активної істоти, принципів єдності теоретичного знання і практичної діяльності особистості, аналізу категорій “діяльність” і “праця” через взаємозв'язок практичної та духовної діяльності;

загальнонаукових теорій, що вможливили авторське визначення структури та логіки дослідження, перспектив розвитку його об'єкта та предмета за допомогою реалізації суб'єктно-діяльнісного підходу як важливого методологічного принципу, що найповніше виявляється в процесі взаємодії людини як соціального суб'єкта з середовищем; аксіологічного – для вивчення домінантних цінностей майбутніх педагогів і підпорядкування змісту вищої освіти духовним ідеалам національної та загальнолюдської культури; соціосистемного та синергетичного (як різновиду системного) підходів – для моделювання процесу професійної підготовки з позицій цілісності з урахуванням соціокультурних проблем, налагодження взаємодії між суб'єктами навчально-виховної діяльності як відкритої соціально-педагогічної системи, неklasичного сприйняття світу на основі сучасного вивчення соціально-гуманітарних наук; міждисциплінарного – для аналізу наукових концепцій суміжних галузей пізнання людини у вирішенні соціально-педагогічних проблем;

конкретно-наукових ідей (особистісно орієнтованої освіти, педагогічної інноватики, технологічного підходу в освіті), які забезпечили проектування організаційно-методичних стратегій формування професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до соціально-педагогічної діяльності; культурологічний підхід, у контексті якого середовище навчального закладу розглядається як соціокультурне, орієнтованість педагогічного процесу на кращі взірці народної культури. Принцип антропологічної спрямованості уможливив спрямування змісту професійної освіти на інтегративне вивчення людини, визнання самоцінності особистості студента як активного суб'єкта навчально-пізнавального процесу, а принцип рефлексивної креативності – акцентування на індивідуально-творчому підході до засвоєння професійних знань і вмінь, використання в педагогічній діяльності інноваційних технологій.

Теоретичну основу дослідження складають наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених із проблем: гуманістичної філософії освіти (Г. Васянович, Б. Гершунський, І. Зязюн,

Дж. Кідд, В. Лутай, П. Саух), психологічної структури діяльності (Л. Виготський, О. Леонт'єв, Б. Ломов, С. Максименко, В. Рибалка, Н. Чепелева та ін.), єдності педагогічної науки і практики (Ю. Бабанський, В. Беспалько, В. Краєвський), неперервної професійної освіти (С. Батишев, В. Ледньов, Н. Ничкало), професійної підготовки майбутнього вчителя (Н. Волкова, В. Гриньова, В. Майборода, О. Місечко, В. Орлов, В. Сластьонін та ін.), особистісно орієнтованої освіти (І. Бех, І. Бужина, Т. Гуменникова, О. Пехота та ін.), педагогічної творчості (В. Загвязинський, Н. Кічук, С. Сисоєва), інноваційної освітньої діяльності (І. Дичківська, Н. Дічек, Е. Ляска, Л. Подимова, О. Пометун та ін.), підготовки педагогічно обдарованих студентів (О. Антонова, О. Кульчицька, В. Моляко), соціально-педагогічної діяльності (І. Богданова, І. Зверева, А. Мудрик, В. Поліщук, Н. Сейко, З. Шевців та ін.), професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи (В. Бондар, Я. Кодлюк, О. Матвієнко, О. Савченко, О. Федій, Л. Хомич та ін.).

Для вирішення поставлених завдань на різних етапах наукового пошуку використано такі **методи дослідження**:

теоретичні: методи концептуально-порівняльного аналізу (вивчення філософсько-культурологічної, психологічної, соціологічної, історико-педагогічної літератури; нормативно-законодавчої бази про вищу освіту в Україні, інструктивно-методичних документів щодо професійно-педагогічної освіти); методи структурно-системного аналізу (теоретичний аналіз соціально-педагогічних проблем, узагальнення даних наукової літератури для розроблення категоріального апарату дослідження, теоретичне моделювання для побудови експериментальної моделі, ретроспективний аналіз, прогнозування результатів дослідження); вивчення й узагальнення досвіду роботи викладачів ВНЗ для обґрунтування теоретико-методологічних засад фахової підготовки майбутніх педагогів початкової школи до соціально-педагогічної діяльності;

емпіричні: психодіагностичні (психолого-педагогічне спостереження, бесіди, анкетування (інтерв'ювання), тестування, метод вирішення проблемних ситуацій, аналіз продуктів діяльності суб'єктів педагогічного процесу, самооцінки) задля вивчення результатів навчальної та науково-дослідницької діяльності студентів; локальний педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) з метою перевірки ефективності структурно-функціональної моделі системи професійної підготовки майбутніх фахівців;

статистичні методи – для кількісного та якісного аналізу результатів дослідження, перевірки їх об'єктивності й валідності: статистичний критерій Колмогорова-Смирнова, метод лінійної кореляції Пірсона, метод Є. Пустильніка для перевірки відповідності розподілів емпіричних даних законам нормального розподілу, факторний аналіз (за

допомогою пакету SPSS Statistics 17.0).

Організація дослідження. Дослідження розпочато у 2008 році й охоплювало кілька етапів:

перший (2008–2009) – *аналітико-пошуковий* – передбачав вивчення стану окресленої проблеми в науковій літературі та практиці, визначення тезаурусу дослідження, аналізу досвіду діяльності вищих педагогічних навчальних закладів України, праць вітчизняних і зарубіжних учених з проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності;

другий (2009–2013) – *експериментальний* – обґрунтування концептуальних основ і теоретико-методичних засад фахової підготовки майбутніх учителів, проектування й уточнення структурно-функціональної моделі системи професійної підготовки майбутніх фахівців початкових класів до соціально-педагогічної діяльності, вивчення рівня професійної готовності до її здійснення (констатувальний етап експерименту), проведення формульовального етапу експерименту, визначення принципів реалізації, етапів і педагогічних умов ефективної системної підготовки майбутніх педагогів до відповідної діяльності та започаткування процесу її впровадження в практику вищих навчальних закладів;

третій (2013–2014) – *узагальнювальний* – уточнення критеріальної характеристики професійної готовності майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності, якісної та кількісної інтерпретації результатів формульовального етапу експерименту, коригування змісту теоретико-методичних засад, узагальнення даних теоретичного та експериментального пошуку, подальше впровадження результатів роботи в навчально-виховний процес педагогічних інститутів та університетів, визначення перспектив подальшого дослідження проблеми.

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота проводилася у ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” (м. Івано-Франківськ), Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (м. Луцьк), Житомирському державному університеті імені Івана Франка, РВНЗ “Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) та Педагогічному коледжі Львівського національного університету імені Івана Франка. Констатувальним етапом експерименту було охоплено 601 студента; до формульовального етапу експерименту було залучено 535 майбутніх учителів початкових класів і 32 викладачі.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає в тому, що *вперше*: визначено теоретико-методологічні засади професійної підготовки студентів спеціальності “Початкова освіта” до соціально-педагогічної діяльності як цілісної педагогічної системи; розроблено концептуальні основи і модель системи професійної підготовки майбутніх

учителів до соціально-педагогічної діяльності; обґрунтовано структуру професійної готовності майбутніх учителів початкових класів до визначеного виду діяльності, яка включає когнітивний, мотиваційний, соціально-комунікативний, морально-естетичний і діяльнісно-технологічний компоненти.

Удосконалено змістові характеристики поняттєво-категоріального апарату дослідження; уточнено сутність поняття “соціально-педагогічна діяльність учителя початкових класів”, її функції, принципи, зміст, форми та методи реалізації; обґрунтовано критерії професійної готовності майбутнього вчителя до соціально-педагогічної діяльності (світоглядний, мотиваційний, емоційний, когнітивний, комунікативний, діяльнісний), відповідно до яких обрано методичний інструментарій для вивчення динаміки сформованості основних компонентів цієї готовності.

Подальшого розвитку набули положення щодо вивчення особливостей підготовки до соціально-педагогічної діяльності вчителів сільських малокомплектних шкіл, початкових шкіл гірської місцевості, розроблення теоретико-методичного супроводу для застосування соціально-виховних технологій у системі післядипломної педагогічної освіти; дослідження теоретико-методологічних засад підготовки до соціально-педагогічної діяльності майбутніх учителів середньої та старшої школи тощо.

Практичне значення дослідження полягає в реалізації моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності, впровадженні в практику діяльності ВНЗ спеціальних навчальних курсів “Технології соціально-педагогічної діяльності в початковій школі” та “Адаптивна педагогіка” для майбутніх фахівців спеціальності “Початкова освіта”; підготовці навчально-методичного посібника “Соціально-педагогічна діяльність учителя початкової школи”, методичних посібників “Соціально-педагогічне спрямування змісту професійної освіти майбутніх учителів початкових класів” і “Технології соціально-педагогічної діяльності в початковій школі”.

Основні результати та висновки дослідження можуть бути використані в навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів у ході викладання психолого-педагогічних дисциплін, читання курсів основних методик, спецкурсів, спецсеминарів, тренінгів, організації наукової роботи студентів, проведенні виробничої практики в початковій школі, а також для підвищення педагогічної майстерності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти, у процесі розроблення нормативних і варіативних навчальних курсів з педагогічних дисциплін, проведення науково-дослідницької роботи.

Результати дослідження **впроваджено** в навчальний процес ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” (довідка № 01-14/03/1105 від

12. 09. 2014 р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03–31/02/2962 від 22.09.2014 р.), Педагогічного коледжу Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 35 від 18. 09. 2014 р.), ДЗ “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” (довідка № 3514 від 11. 09. 2014 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 137 від 15. 09. 2014 р.), Херсонського державного університету (довідка № 01-24/2167 від 04. 09. 2014 р.), РВНЗ “Кримський гуманітарний університет” (довідка № 2612 від 03. 09. 2014 р.), Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 762 від 05. 09. 2014 р.).

Особистий внесок автора полягає в опублікованих (у співавторстві з В. Кононенком та ін.) навчально-методичних посібниках: “Етнопедагогічна складова процесу формування компетентності молодших школярів” – наукове редагування, розділ III “Формування народознавчої компетенції учнів початкової школи: інноваційні педагогічні технології” (2,3 д.а), параграф 8.4. “Розкриття цінностей української народної пісні в контексті ознайомлення молодших учнів з мистецтвом” (0,45 д.а), параграф 8.5. “Оновлення змісту виховання в початковій школі засобами народного гумору” (0,8 д.а); “Етнопедагогічний контекст професійної підготовки студентів у вишах Прикарпатського регіону” – розділ VI “Етнопедагогічна підготовка майбутніх учителів початкових класів у Прикарпатському регіоні” (2,3 д.а); “Етновиховний простір сучасного загальноосвітнього навчального закладу: теорія і практика” – параграф 1.2. “Теоретичні основи формування етновиховного простору загальноосвітнього навчального закладу” (0,97 д. а); “Наступність дошкільного навчального закладу і початкової школи у вихованні дітей” – параграф 1.3. “Пріоритети наступності у вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку” (0,9 д. а), в яких на основі аналізу психолого-педагогічної літератури та навчально-виховної практики висвітлено теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів до використання елементів соціокультури у професійній діяльності.

У статті “Розвиток обдарованості учнів у соціально-виховному середовищі навчального закладу” (у співавторстві з Л. Назарук) автором визначено сутність творчої обдарованості та шляхи її формування в школярів як одного з напрямів соціально-педагогічної діяльності вчителя.

Апробація основних положень, висновків і результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях і методологічних семінарах різного рівня, а саме, *міжнародних*: “Професійна підготовка учителів початкової школи: здобутки, проблеми, перспективи” (Луцьк, 2009), “Етновиховний простір сучасних закладів освіти в умовах глобалізації: стан і

перспективи” (Івано-Франківськ – Хмельницький, 2010), “Професійна підготовка учителів початкової школи в контексті інтеграції України до європейського освітнього простору” (Луцьк, 2010), “Стратегія розвитку педагогічної науки і освіти в XXI столітті: проблеми і перспективи” (Сімферополь, 2011), “Оновлення змісту професійної освіти майбутніх педагогів ДНЗ і ЗОШ I ступеня: парадигми XXI сторіччя” (Берегове Закарпатської обл., 2011), “Дошкільна, переддошкільна та початкова ланки освіти: реалії та перспективи” (Одеса, 2011), “Ресоціалізація неповнолітніх правопорушників” (Луцьк, 2011), “Виклики глобалізації та виховання у вищій школі в контексті Болонського процесу” (Львів, 2011), “Розвиток особистості та професіоналізму фахівця в системі неперервної освіти в контексті викликів XXI ст.” (Чернівці, 2011), “Tradície a inovácie vo výchove a vzdelávaní modernej generácie učiteľov” (Inštitút Juraja Páleša v Levoči, 2012, Словаччина), “Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу” (Київ, 2012), “Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи” (Львів, 2012), “Професіоналізм педагога: сутність, содержание, перспективи розвитку” (Москва, Російська Федерація, 2013), “Kultura fizyczna-osoba-edukacja-zdrowie: Problem zdrowia i rozwoju osoby w kontekście kultury fizycznej” (Bydgoszcz, Польща, 2013), “Современная наука: тенденции развития” (Будапешт, Угорщина, 2013), “Карпати – Аппалачі: формування особистості в контексті сталого розвитку гірських регіонів” (Івано-Франківськ, 2013), “Проблеми соціалізації та ресоціалізації особистості” (Луцьк, 2013), “Соціальна педагогіка: наука, професія, діяльність (здобутки двох десятиріч)” (Київ – Івано-Франківськ, 2013), “Етнодизайн: європейський вектор розвитку і національний контекст” (Київ – Полтава, 2013), “Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи” (Хмельницький, 2013 р), “Современные проблемы науки и образования – 2014” (Будапешт, Угорщина, 2014), “Психология и педагогика XXI века: теория, практика и перспективы” (Чебоксари, Російська Федерація, 2014), “Нові Аппалачі: реалії та перспективи розвитку” (Хантінгтон, штат Західна Вірджинія, США, 2014), “Особистість в єдиному освітньому просторі” (Запоріжжя, 2014), “Категория “социального” в современной педагогике и психологии” (Тольятті, Російська Федерація, 2014), “Шляхи розвитку сучасних гуманітарних і соціальних наук” (Будапешт, Угорщина, 2014);

всеукраїнських: “Особистісні інтелектуальні якості обдарованого учня у підлітковому віці” (Київ, 2011), “Підготовка молоді до сімейного життя: проблеми і перспективи” (Івано-Франківськ, 2011), “Сучасна освіта в Україні: наукові здобутки, стан і перспективи” (Дніпропетровськ, 2011), “Психолого-педагогічний супровід розвитку обдарованості особистості учня” (Івано-Франківськ, 2012), “Українська педагогіка 1920-х років – сучасні оцінки і виміри” (Умань, 2012), “Модернізація загальної та професійної освіти в умовах

глобального світу” (Запоріжжя, 2013), “Традиції та новації сучасної освіти в Україні” (Сімферополь, 2013), “Сучасні виховні технології: соціалізаційні виклики і педагогічний контекст” (Київ, 2013), “Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців” (Львів, 2013), “Психолого-педагогічний супровід розвитку обдарованості особистості учня” (Київ – Івано-Франківськ, 2014), “Соціалізація та виховання особистості в умовах сьогодення” (Умань, 2014), *IV Всеукраїнському педагогічному конгресі “Реформування освітньої системи в Україні в контексті європейської інтеграції”* (Львів, 2014);

всеукраїнських педагогічних читаннях: “Етнопедагогічний контекст творчої спадщини Романа Скульського” (Івано-Франківськ, 2009), “Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: дошкілля – початкова школа” (Хмельницький, 2011), “Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: здоров’я через освіту” (Донецьк, 2012), “Педагогічні погляди Б. Грінченка” (Львів, 2014), “Філософсько-педагогічні погляди Т. Г. Шевченка і сучасність” (Львів, 2014), “Мирослав Гнатович Стельмахович – видатний український педагог” (Івано-Франківськ, 2014), “Педагогічна система К. Д. Ушинського і сучасність” (Львів, 2014), а також щорічних *звітних наукових конференцій* Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України та ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”.

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 62 наукових публікаціях. Серед них: 1 монографія, 1 навчально-методичний посібник, 6 розділів навчально-методичних посібників, 2 методичних посібники, 26 статей, опублікованих у провідних наукових фахових виданнях України (з них 25 – одноосібні), 5 – у закордонних наукових періодичних виданнях; 13 – статей і тез у збірниках наукових праць за матеріалами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – теорія та історія педагогіки на тему “Педагогічні передумови виховання господарської культури молодших школярів” захищена у 1997 році в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п’яти розділів і висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків на 40 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 552 сторінки, з яких 446 – основного тексту. У списку використаних джерел подано 650 найменувань на 67 сторінках (із них 43 – іноземною мовою). Робота містить 54 таблиці та 44 рисунки, що займають відповідно 9 і 4 самостійних сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, доцільність її наукового розроблення, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методологічні й теоретичні основи, методи дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичне і практичне значення, подано відомості про апробацію та впровадження результатів дисертаційної роботи у практику діяльності вищих навчальних закладів.

У першому розділі – **“Методологія дослідження соціально-педагогічної діяльності”** – визначено методологічні основи соціально-педагогічної діяльності; виокремлено категоріально-понятійний апарат дослідження, зокрема, базові поняття, що відображають суттєві властивості і специфіку окресленого виду діяльності в міждисциплінарному дискурсі (філософсько-культурологічний, психологічний і соціально-педагогічний аспекти); проаналізовано сутність і зміст досліджуваного феномена в професійній підготовці майбутнього вчителя; обґрунтовано моделі соціально-педагогічної діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу.

У межах дослідження діяльність тлумачиться в широкому значенні цього слова як спрямованість людини на духовно-практичне освоєння світу; у вузькому сенсі – як специфічна (навчальна, наукова, професійна тощо) форма її активності, метою якої є задоволення певних потреб і реалізація поставлених цілей. У процесі діяльності людина виступає як активна творчо-перетворювальна особистість, її суб'єкт. Визначено, що соціальна діяльність передбачає формування й розвиток особистості, її опредмечення-розпредмечення як діалектичну взаємодію для розкриття особистісно та професійно значущих цінностей соціокультурного досвіду людства. Соціально-педагогічна діяльність – це цілеспрямована суб'єкт-суб'єктна взаємодія в соціумі на засадах духовності, творчості, пріоритетності вселюдських цінностей і соціокультурних ідеалів.

На основі теоретичного вивчення сутності соціально-педагогічної діяльності в дисертації реалізовано комплекс теоретико-методологічних підходів:

міждисциплінарний – уможливив вивчення наукових теорій і концепцій суміжних галузей пізнання людини для вирішення педагогічних проблем, зокрема, таких соціально-гуманітарних наук, як філософія, культурологія, етика, антропологія, соціологія, психологія, соціальна і професійна педагогіка, етнографія та ін.;

соціосистемний – ґрунтується на аналізі й моделюванні процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи у досліджуваній сфері як складної системи з позицій цілісності, визначенні механізмів взаємозв'язків і взаємовпливів між компонентами цієї системи крізь призму соціальних проблем суспільства;

синергетичний (як різновид системного) – застосовано для обґрунтування оптимального вибору моделі системи професійної підготовки вчителів до соціально-педагогічної діяльності, налагодження взаємодії учасників навчально-виховної діяльності як відкритих саморегулятивних, самодетермінованих систем;

аксіологічний – передбачає ціннісно орієнтоване спрямування студентів у контексті професійної підготовки до соціально-педагогічної діяльності з молодшими школярами, аналіз навчально-виховного процесу засобом ціннісно-змістового ставлення вчителя до особистісних якостей і підпорядкування змісту педагогічної освіти найвищим духовним ідеалам;

культурологічний – застосовано для дослідження визначеного виду діяльності як соціокультурного феномена з урахуванням історичної ретроспективи, зорієнтованості педагогічного процесу на кращі взірці народної культури та міжкультурну взаємодію;

структурно-функціональний – для окреслення сутності, структури та змісту професійної підготовки майбутніх учителів до відповідного виду діяльності в умовах початкової школи;

суб'єктно-діяльнісний – з метою формування у студентів системи знань про соціально-педагогічну діяльність, здатності до реалізації основних її функцій у соціально-виховному середовищі школи з урахуванням регіонально-культурної специфіки та гуманістичної перспективи.

Визначено, що психологічною основою проблеми дослідження є *загальнопсихологічна теорія діяльності*. У дискурсі дослідження актуальним визнано положення про вплив на становлення та розвиток особистості соціальної діяльності (О. Леонт'єв), яка має багаторівневий характер (Б. Анан'єв) і розглядається як діяльність природного індивіда, суб'єкта, соціальної істоти, особистості. Психологічними її характеристиками слугують предметність і суб'єктність. Діяльність характеризується з позицій біологічного, психологічного, соціального та духовного аспектів.

На основі міждисциплінарного аналізу запропоновано трактування *соціально-педагогічної діяльності вчителя* як різновиду його професійної діяльності, що має на меті створення належних умов для успішної соціалізації учнів у соціально-виховному середовищі школи, засвоєння ними соціокультурного досвіду задля підготовки до самореалізації в суспільстві, надання допомоги дітям та їхнім сім'ям у випадках негативного впливу соціально-педагогічних чинників.

Обґрунтовано низку моделей соціально-педагогічної діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу (біхевіористська, психодинамічна, екзистенціальна, особистісно орієнтована, когнітивна (пізнавальна), соціально-комунікативна, адаптивно-соціалізаційна,

соціально-педагогічна, етнопедагогічна, акцентуаційна, інноваційна), взаємозв'язок яких слугував теоретичною основою проектування та реалізації концепції професійної підготовки вчителя школи I ступеня.

У другому розділі – **“Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до соціально-педагогічної діяльності”** – виявлено тенденції в цілепокладанні як основному елементі соціально-педагогічної системи, представлено результати осмислення виховних цілей з урахуванням соціально-історичного розвитку й інтеграційних процесів у суспільстві; охарактеризовано сутність процесу соціалізації в міждисциплінарному контексті; обґрунтовано теоретичні засади підготовки майбутнього вчителя до структурно-функціонального та змістового забезпечення соціально-педагогічної діяльності за виокремленими напрямками; окреслено закономірності, принципи, форми й методи соціокультурного виховання молодших школярів; здійснено аналіз зарубіжного досвіду професійної підготовки вчителя початкової школи.

На основі вивчення соціально-педагогічних пріоритетів у вітчизняній педагогіці (Г. Ващенко, Г. Волков, Б. Грінченко, О. Духнович, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко та ін.) визначено провідні аспекти соціального формування зростаючої особистості в різні історичні епохи, а також дієві засоби і методи управління соціокультурним вихованням учнів у мікросередовищі задля регулювання співвідношення цілеспрямованих і стихійних впливів.

Простежено тенденції у цілепокладанні як первинному й основному елементі соціально-педагогічної системи: процес і результати соціально-виховної мети формуються на основі пріоритетності народної педагогічної традиції; виховний ідеал на кожному історичному етапі розвитку суспільства визначається з урахуванням практичних запитів опанування особистістю соціальних цінностей мікросередовища; мета соціально-педагогічної діяльності віддзеркалює суспільно-виховні пріоритети середовища, уявлення про морально-естетичні норми окремих спільнот чи людей як групових або індивідуальних суб'єктів соціокультурного процесу. Доведено, що цілісна й чітко визначена мета професійної діяльності вчителя як складова соціально-педагогічної системи характеризується творчо-перетворювальною перспективою й детермінує високий соціально-виховний потенціал мікросередовища.

У міждисциплінарному дискурсі поняття “соціалізація” розглянуто як двосторонній процес і результат засвоєння особистістю соціокультурного досвіду шляхом включення у відповідне середовище та його вдосконалення в активній перетворювальній діяльності. Соціалізація передбачає і соціально керовані, і стихійні впливи на особистість, що формується. У професійній підготовці майбутнього вчителя до педагогічного супроводу

соціалізації учнів виокремлено такі її види: духовну, громадянську, політичну, економічну, професійно-трудова, статеву (гендерну), етнокультурну, міжетнічну тощо. Виховання розглядається в контексті соціалізації (гетеронімія) й тісному взаємозв'язку із самовихованням, саморозвитком, самоосвітою, самовдосконаленням.

Визначено тезаурус соціокультурного виховання, яке тлумачиться як процес і результат цілеспрямованого впливу на особистість з метою опанування нею знань загальнолюдської та національної культури, соціальних цінностей і якостей. Відповідно виховання сприяє входженню студента в соціокультурний простір та його особистісній самореалізації. Дослідження орієнтоване на соціально-культурологічну парадигму виховання, що є домінантною характеристикою у визначенні соціально-педагогічної траєкторії майбутнього вчителя.

Виявлено закономірності, принципи, основні функції, зміст, форми й методи соціально-педагогічної діяльності вчителя початкових класів у мікросоціумі за певними напрямками: соціально-педагогічна профілактика, робота з обдарованими учнями та школярами девіантної поведінки, налагодження співпраці з батьками, соціокультурна анімація, робота в умовах інклюзивного навчання.

На основі вивчення зарубіжного досвіду професійної підготовки вчителя початкової школи з'ясовано, що система соціальної підтримки й допомоги дітям у більшості країн забезпечується на різних рівнях, здебільшого за кошти спеціальних фондів і благодійних організацій; у змісті підготовки вчителя домінує практикоорієнтований аспект; в окремих країнах у межах реалізації соціально-педагогічних функцій здійснюється підготовка професійних педагогів-аніматорів для організації змістовного дозвілля і розвитку обдарованості школярів. Також заслуговує на увагу ідея додаткової спеціалізації соціального педагога й вчителя інклюзивного навчання. Ці положення слугували теоретичними засадами в розробленні авторської концепції та структурно-функціональної моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності.

У третьому розділі – **“Концептуальні основи професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до соціально-педагогічної діяльності”** – представлено концепцію та структурно-функціональну модель системи підготовки студентів спеціальності “Початкова освіта” до окресленого виду діяльності; визначено критерії, показники та рівні професійної готовності, а також здійснено моніторинг сформованості її провідних компонентів на констатувальному етапі експерименту.

На концептуальному рівні *соціально-педагогічну діяльність майбутнього вчителя* обґрунтовано в широкому соціальному та специфічно педагогічному аспектах як

цілеспрямований процес, що передбачає оволодіння систематизованими знаннями, вміннями, педагогічними цінностями і професійно значущими якостями з метою набуття практичного досвіду її реалізації. На основі реалізації виокремлених теоретико-методологічних підходів визначено принципи професійної підготовки – комплексності, системності, наукової стратегії, нелінійності, фундаменталізації, соціокультурної детермінації, єдності суспільного й професійного, взаємозв'язку теоретичного знання з практикою, антропологічної спрямованості, рефлексивної креативності.

Експериментальна модель системи підготовки вчителя початкової школи до соціально-педагогічної діяльності ґрунтується на чотирьох концептуальних засадах: 1) формування готовності у межах цілісної структури його професійної діяльності шляхом соціально-педагогічного спрямування цієї підготовки; 2) визнання пріоритетності духовно-естетичних, гуманістичних, соціокультурних цінностей як складових професійної готовності, передусім оновлення змісту педагогічної освіти у вітчизняних вищих навчальних закладах; 3) визначення рівня професійного розвитку як результату готовності майбутнього фахівця, що охоплює духовно-ціннісну сферу, інтелектуальні, емоційно-мотиваційні, діяльнісно-креативні складові свідомості; 4) формування цілісної особистості майбутнього вчителя.

Спроектовано структурно-функціональну модель системи професійної підготовки (рис. 1), що включає три блоки (теоретико-методологічний, організаційно-методичний і діагностично-результативний), взаємодія яких у педагогічному процесі вищого навчального закладу забезпечує цілеспрямоване формування у студентів готовності до соціально-педагогічної діяльності у початкових класах.

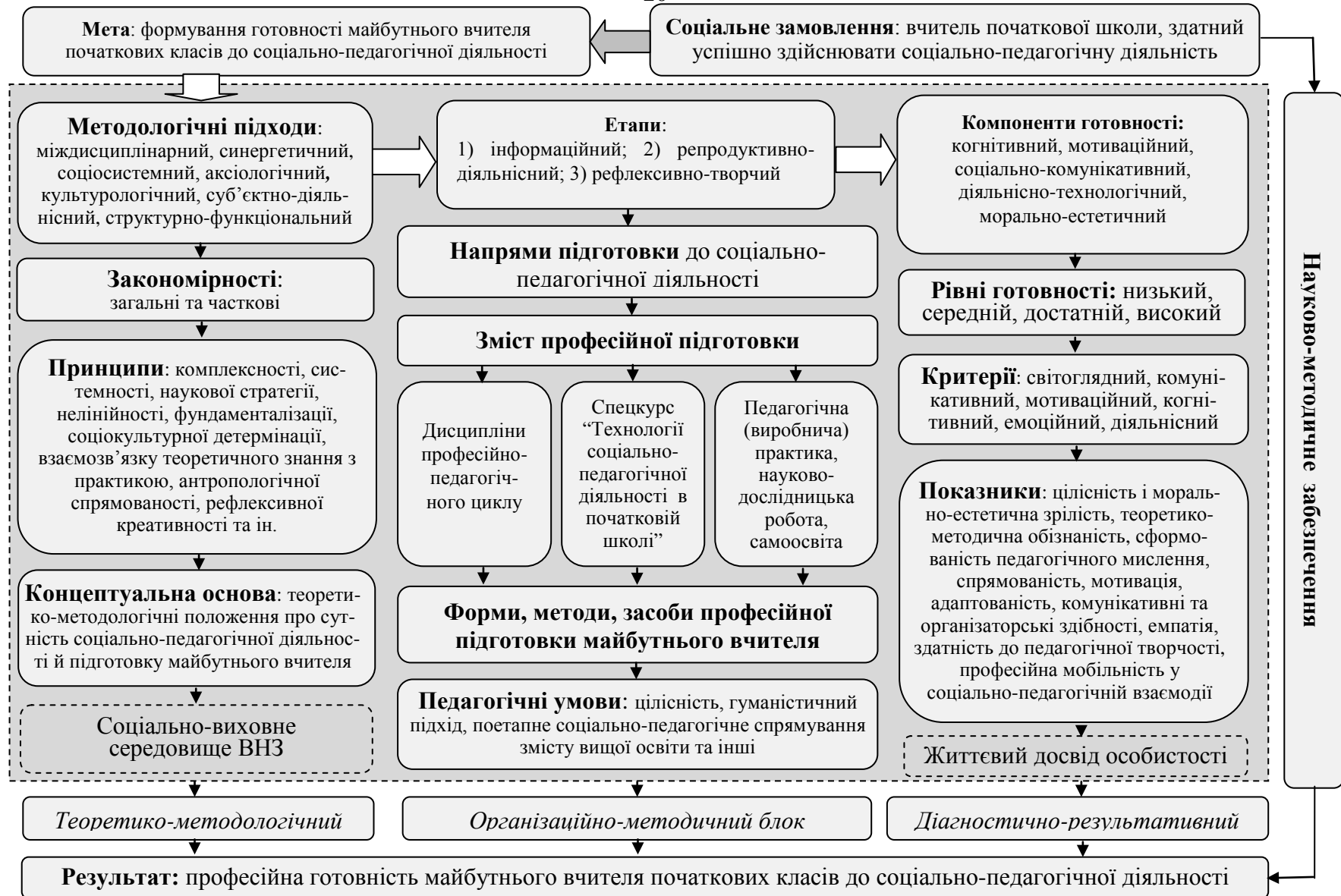

Рис. 1. Структурно-функціональна модель системи професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до соціально-педагогічної діяльності

Структуру професійної готовності майбутнього вчителя до роботи у досліджуваній сфері представлено в нерозривній єдності *мотиваційного, когнітивного, соціально-комунікативного, діяльнісно-технологічного та морально-естетичного компонентів*, за якими здійснено констатувальний і формувальний етапи дослідно-експериментальної роботи.

У дослідженні окреслено чотири рівні готовності майбутнього вчителя початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: *низький, середній, достатній і високий*. Критеріями професійної готовності обрано: *світоглядний* (показники – морально-естетична зрілість і цілісність особистості); *мотиваційний* (показники – спрямованість і мотивація); *емоційний* (показники – здатність до емпатії, спроможність долати конфліктні ситуації, знаходити компромісні рішення, налагоджувати співпрацю в процесі соціально-педагогічної взаємодії); *когнітивний* (показники – теоретико-методична обізнаність і сформованість педагогічного мислення студентів); *комунікативний* (показники – здатність до професійної адаптації у середовищі навчального закладу, наявність комунікативних та організаторських здібностей, готовність до соціально-педагогічного спілкування); *діяльнісний* (показники – здатність до педагогічної творчості на основі сформованих умінь, професійна мобільність у соціально-педагогічній взаємодії).

Для вивчення рівня сформованості виокремлених компонентів професійної готовності майбутніх фахівців здійснено вибір і модифікацію методик: діагностики спрямованості особистості Б. Басса, самооцінки рівня переживань Ч. Спілберга та Ю. Ханіна; виявлення особистісних аспектів мотивації до соціально-педагогічної діяльності; анкета для аналізу професійної рефлексії майбутніх учителів; письмова діагностична робота для аналізу рівня сформованості знань про соціально-педагогічну діяльність учителя початкових класів; методика перевірки професійних здібностей (соціально-педагогічні ситуації); анкета на виявлення рівня сформованості соціальних і комунікативних умінь; методика визначення комунікативних і організаторських здібностей; опитувальник К. Роджерса для визначення адаптованості (дезадаптованості) особистості; методика діагностики рівня емпатійних здібностей В. Бойка, авторська методика визначення морально-естетичної готовності майбутніх учителів до соціально-педагогічної взаємодії, методика К. Томаса “Стратегії поведінки людини у конфлікті”; методика діагностування особистісної креативності (Є. Тунік) та невербальної креативності (Є. Торренса, адаптована А. Вороніним) та інші.

Для проведення педагогічного експерименту було визначено репрезентативну вибірку кількості студентів спеціальності “Початкова освіта” вищих навчальних закладів різних регіонів України шляхом реалізації одношаблевого випадкового відбору із застосуванням технічної процедури розрахунку кроку відбору. До констатувального етапу експерименту

було залучено 601 студента. За результатами його проведення виявлено понад 73 % опитаних КГ та 75,2 % ЕГ з низьким і середнім рівнями сформованості мотиваційного компонента готовності; лише 3,5 % осіб в КГ і 5,3 % в ЕГ – із високим рівнем. Домінантним у студентів є низький (40,1 % в КГ та 41,3 % в ЕГ) і середній (34,1 % в КГ та 33,9 % в ЕГ) рівень соціально-комунікативної готовності до соціально-педагогічної діяльності. Морально-естетична готовність майбутніх учителів зафіксована також на низькому та середньому рівнях (сумарний показник становить 80,4 % – в КГ та 77,2 % – в ЕГ), високий рівень виявлено лише в 11 респондентів ЕГ, що становить 3,7 % від загальної кількості. Усього понад 70 % опитаних КГ та 72,9 % ЕГ засвідчили низький і середній рівні опанування соціально-педагогічних умінь і навичок (діяльнісно-технологічний компонент готовності). Таким чином, чітко виокремлено тенденцію домінування середнього рівня готовності студентів до соціально-педагогічної діяльності в початкових класах (понад 50 % опитаних), достатній рівень – 20,9 % в КГ та 18,3 % в ЕГ, приблизно стільки ж (відповідно 20,2 % і 23,0 %) – показали низький рівень.

Оцінка статистичної достовірності відмінностей між студентами контрольної та експериментальної груп за допомогою λ -критерію Колмогорова-Смирнова засвідчила, що практично за всіма компонентами професійної готовності майбутнього вчителя початкових класів до соціально-педагогічної діяльності ці відмінності є статистично недостовірні. Зафіксовані достовірні відмінності між студентами КГ та ЕГ лише за окремими складовими цих компонентів, а саме: їхніми знаннями про методики діагностики дітей, змісту і технологій соціально-педагогічної взаємодії вчителя з учнями девіантної поведінки; уміннями створювати атмосферу комфортності, доброзичливості в соціально-педагогічній діяльності початкової школи та мотивації до успіху. Сформульовано висновок, що наявність таких розбіжностей істотно не впливає на загальні висновки щодо ідентичності контрольної та експериментальної груп за основними характеристиками.

У результаті констатувального етапу експерименту виявлено, що змістовий компонент програм професійної підготовки вчителя початкових класів та його процесуальна реалізація в сучасному вищому навчальному закладі щодо специфічних аспектів соціально-педагогічної діяльності є недостатній. Доведено, що ключовою умовою ефективного вирішення досліджуваної проблеми є впровадження розробленої структурно-функціональної моделі системи професійної підготовки фахівця в навчальний процес ВНЗ.

У четвертому розділі – **“Організаційно-методичні засади професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до соціально-педагогічної діяльності”** – представлено методику професійної підготовки студентів до реалізації функцій окресленого виду діяльності в початкових класах, що включає проектування впливу соціально-виховного

середовища ВНЗ на професійну компетентність майбутнього вчителя, соціально-педагогічне спрямування змісту освіти у вищій школі із застосуванням професійно-розвивальних технологій.

Підготовка майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності в експериментальних групах ґрунтувалася на доцільній перебудові змістового та процесуального аспектів академічних занять із педагогічних дисциплін (лекції, семінари, практикуми), самостійної позааудиторної навчальної та навчально-дослідницької роботи студентів відповідно до вимог дидактичних теорій (проблемного, особистісно орієнтованого навчання, оптимізації, диференціації та індивідуалізації педагогічного процесу).

Основним напрямом підготовки студентів визнано їх теоретико-методичну готовність до реалізації основних функцій соціально-педагогічної діяльності в початковій школі, яка, за даними констатувального етапу експерименту, є недостатньою. Це слугувало передумовою для розроблення методичного супроводу підготовки студентів спеціальності “Початкова освіта” до соціально-педагогічної діяльності. Організаційно-методичне забезпечення такого процесу ґрунтувалося на відповідному спрямуванні змісту педагогічних дисциплін, зокрема “Теорії виховання”, “Основ педагогічної майстерності”, “Методики виховної роботи”, “Педагогічних технологій в початковій школі”, “Організації і управління у початковій школі”, “Актуальних проблем педагогіки початкової школи” та впровадженні спецкурсу “Технології соціально-педагогічної діяльності в початковій школі”.

З’ясовано, що дієвим чинником підвищення рівня професійної готовності студентів до визначеного виду діяльності є оптимізація їхньої самостійної та науково-дослідницької роботи, яка передбачає: залучення до виконання завдань із використанням методів науково-педагогічного дослідження в процесі психолого-педагогічної діагностики школярів та окремих елементів соціально-виховного процесу; вивчення кращого педагогічного досвіду вітчизняних і зарубіжних педагогів з окресленої проблеми; проведення соціально-педагогічних досліджень у початкових класах; підготовку мікродоповідей на практичних заняттях з педагогічних дисциплін із використанням мультимедійних презентацій із соціально-педагогічних технологій; узагальнення теоретико-методологічних знань і здійснення самостійного науково-педагогічного дослідження у формі дипломної (магістерської) роботи.

Підтверджено, що важливою складовою цілісної системи професійної підготовки майбутніх учителів є виробнича (педагогічна) практика. Зміст соціально-виховної діяльності студентів в її умовах розроблявся з урахуванням завдань професійної підготовки. Обґрунтовано, що за належної її організації створюються необхідні умови для: залучення майбутніх учителів початкової школи до творчості в соціально-педагогічній діяльності,

спрямованої на розв'язання проблемних виховних ситуацій; розвитку креативних здібностей учнів; формування навичок попередження негативного впливу соціальних чинників; здійснення соціально-психолого-педагогічного консультування вихованців та їхніх батьків; моделювання соціально-виховного середовища навчального закладу задля превентивної роботи тощо.

Формування теоретико-методичної готовності студентів до соціально-педагогічної діяльності передбачало також застосування професійно-розвивальних технологій у процесі професійної підготовки – здоров'язбереження, розвитку творчої особистості, естетотерапії, проектних та інформаційно-комунікаційних.

У п'ятому розділі – **“Організація та проведення дослідно-експериментальної перевірки ефективності моделі системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності”** – представлено програму та результати формувального етапу експерименту, окреслено перспективи їх упровадження у навчально-виховний процес вищої школи.

Розроблення програми дослідно-експериментальної роботи передбачало визначення цілей, завдань, етапів, змісту, методів і діагностичних завдань, що здійснювалось шляхом перевірки ефективності структурно-функціональної моделі системи професійної підготовки студентів спеціальності “Початкова освіта” до соціально-педагогічної діяльності.

На формувальному етапі експерименту контрольну групу становили 292 особи, експериментальну – 243 респонденти обраних ВНЗ. Відносна однорідність студентів у КГ та ЕГ за кількісними та якісними показниками уможливила забезпечення достовірності результатів дослідження. Дієвість упровадженого науково-методичного забезпечення, зокрема спеціального навчального курсу “Технології соціально-педагогічної діяльності в початковій школі”, використання можливостей виробничої практики в школі для соціально-педагогічної підготовки студентів, а також оптимізацію науково-дослідницької роботи пояснено позитивними змінами в структурних компонентах готовності в респондентів ЕГ.

Інформаційний етап експерименту передбачав опанування соціально-педагогічними знаннями й уміннями як дієвого чинника посилення адаптаційного потенціалу майбутнього фахівця. Відповідно активізувалася його пізнавальна спрямованість щодо оволодіння елементами соціально-педагогічної діяльності, що стимулювало використання групових форм міжособистісної взаємодії в процесі професійної підготовки, зростання мотивації у вирішенні типових соціально-педагогічних ситуацій у сучасній початковій школі.

У процесі репродуктивно-діяльнісного етапу підготовки відбувалося засвоєння студентами процесуальної складової соціально-педагогічної діяльності, формування практичних умінь реалізації її функцій здебільшого в навчально-виховному процесі ВНЗ на

основі отриманих теоретико-методичних знань, використанні їх у вирішенні стандартизованих і нетипових соціально-педагогічних завдань, розвитку соціально-комунікативних навичок, стимулюванні потреби в професійному самовдосконаленні та науково-пошуковій діяльності.

Рефлексивно-творчий етап експериментальної роботи передбачав подальший розвиток і корекцію у майбутніх педагогів сформованих соціально-педагогічних умінь і навичок у діяльності з обдарованими й девіантними учнями та їхніми батьками на основі взаємозв'язку теоретичної і практичної підготовки, використання соціально-педагогічних технологій у процесі виробничої практики та навчання у ВНЗ, стимулювання педагогічної креативності й професійної мобільності, вироблення власного педагогічного іміджу на основі вивчення досвіду кращих учителів-практиків, рефлексії набутих соціально-педагогічних умінь, розвитку науково-пізнавальних інтересів і залучення до дослідницької роботи з окресленої проблеми.

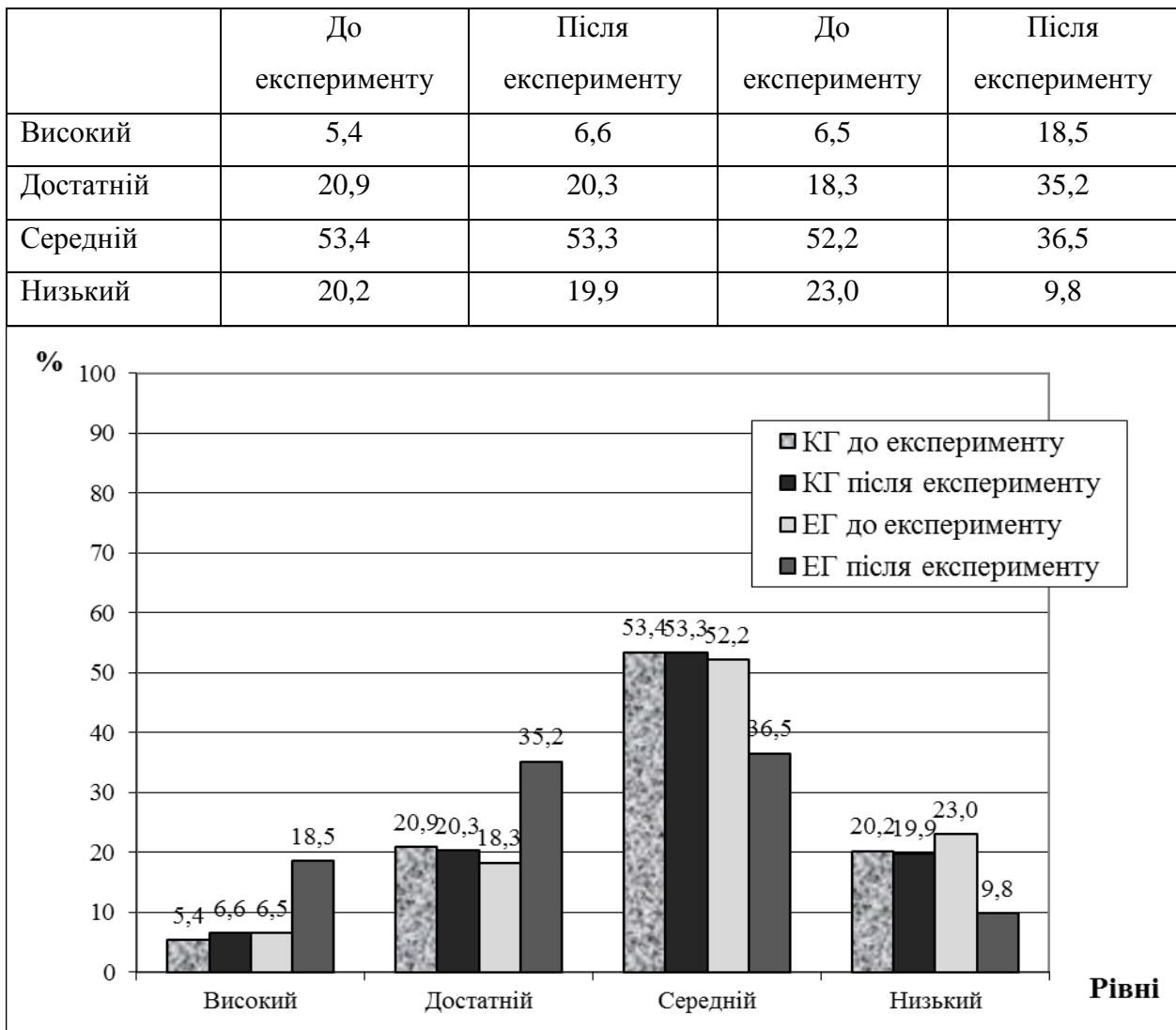
Після завершення експерименту простежено позитивну динаміку підвищення рівня професійної готовності за виокремленими компонентами (когнітивним, мотиваційним, морально-естетичним, соціально-комунікативним і діяльнісно-технологічним) у студентів ЕГ у той час, як у КГ ці зміни виявилися менш значущими. Зростання рівня професійної готовності молоді до соціально-педагогічної діяльності в ЕГ обумовлено впровадженням розробленої моделі, оскільки, як засвідчують результати математичної статистики, до експерименту статистично достовірних відмінностей між студентами КГ та ЕГ не існувало, а після його проведення вони виявилися статистично достовірними.

Результати контрольного зрізу (табл. 1 та рис. 2) засвідчили, що *високий* рівень сформованості професійної готовності випускників ВНЗ зафіксований у КГ на початку експерименту лише в 5,4 % та 6,6 % осіб – після його проведення (в ЕГ ці показники відповідно становлять 6,5 % та 18,5 %); *достатній* – у 20,9 % респондентів до експерименту та 20,3 % – після його завершення (в ЕГ виявлено значно вищі результати – відповідно 18,3 % та 35,2 %); *середній* – продемонструвала практично однакова кількість студентів КГ на початку й наприкінці експерименту – 53,4 % та 53,3 %, водночас в ЕГ кількість студентів істотно змінилась – відповідно 52,2 % та 36,5 %; *низький* – у КГ жодної динаміки не виявлено (20,2 % та 19,9 % від загальної кількості респондентів), а в ЕГ показники зменшились із 23,0 % до 9,8 %, що є фактично приростом.

Таблиця 1

Динаміка професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до соціально-педагогічної діяльності

Рівні	КГ, %	ЕГ, %
-------	-------	-------

Рис. 2. Розподіл респондентів за рівнем професійної готовності до соціально-педагогічної діяльності

Засвідчено, що в ході формувального етапу експерименту найбільшою мірою вдалося підвищити рівень готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності за когнітивним (за всіма показниками приріст становить 21 %), комунікативним (16 %) та мотиваційним (14 %) критеріями. За світоглядним та емоційним критеріями приріст виявився найнижчим і становив у цілому лише 8 %. Це свідчить про складність формування морально-естетичного складника професійної готовності майбутнього фахівця, а також актуальність культурологічного підходу до підготовки вчителя. З'ясовано, що студенти відчують труднощі у використанні теоретичних знань у практиці початкової школи, зокрема, у конкретних ситуаціях соціально-педагогічної взаємодії (за діяльнісним критерієм досліджуваного феномена сумарний приріст за визначеними показниками становив 13 %).

Позитивна динаміка за виокремленими показниками готовності дає підстави для висновку про ефективність розробленого змістово-методичного забезпечення. Отже,

результативність структурно-функціональної моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності підтверджено результатами кількісного та якісного аналізу сформованості в студентів готовності до реалізації виокремлених функцій.

Перспективи впровадження результатів дослідження у підготовку майбутніх учителів початкових класів убачаємо в соціально-педагогічному спрямуванні змісту освіти шляхом включення до її нормативної частини навчальної дисципліни “Основи соціальної педагогіки” (для студентів спеціальності “Початкова освіта”), а також спецкурсу “Технології соціально-педагогічної діяльності в початковій школі”.

Доведено необхідність підготовки майбутніх фахівців до соціально-педагогічного самовдосконалення, рефлексивної діяльності, а також практичної орієнтованості змісту освіти шляхом системного використання в педагогічному процесі контекстного навчання та проектування позитивного соціально-виховного середовища навчального закладу. До подальших перспектив вирішення низки завдань віднесено: забезпечення викладачів і студентів науково-методичним супроводом щодо сутнісних і технологічних аспектів формування професійної готовності фахівця до соціально-педагогічної діяльності в початковій школі, зокрема підручниками, навчальними й методичними посібниками з курсу “Інклюзивна освіта”; створення якісного медіа-продукту з представлення сучасних соціально-педагогічних ситуацій, у т. ч. конфліктних, що мають місце в школах країни та світу; підготовка навчальних фільмів на соціально-педагогічну тематику, створення фільмотеки сучасних вітчизняних і зарубіжних фільмів для самостійного чи колективного перегляду тощо.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного теоретико-експериментального дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до соціально-педагогічної діяльності підтвердили гіпотезу і дали підстави для таких висновків.

1. На основі категоріально-компонентного аналізу соціально-педагогічної діяльності, здійсненого у філософсько-культурологічному, психологічному та соціально-педагогічному аспектах, запропоновано визначення *соціально-педагогічної діяльності вчителя* як різновиду його професійної діяльності, що має на меті створення належних умов для успішної соціалізації учнів у соціально-виховному середовищі школи, засвоєння ними соціокультурного досвіду задля підготовки до самореалізації в суспільстві, надання допомоги дітям та їхнім сім'ям у випадках негативного впливу соціально-педагогічних чинників.

Використаний тезаурус дослідження цілком адекватний його предмету та меті, що уможливило отримання нового наукового знання про функціонально-змістове спрямування процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності як складової відкритої соціально-педагогічної системи, яка характеризується творчо-перетворювальною перспективою й детермінує високий соціально-виховний потенціал мікросередовища. Зазначене дозволило вивчити об'єктивний стан розроблення окресленої проблеми в соціально-педагогічній теорії і практиці роботи вищого навчального закладу.

У межах синтезу класичної, неklasичної та постнеklasичної методології визначено такі підходи, як *міждисциплінарний, соціосистемний, синергетичний, аксіологічний, культурологічний, структурно-функціональний і суб'єктно-діяльнісний*. Теоретичною основою проектування та реалізації концепції професійної підготовки вчителя до соціально-педагогічної діяльності в умовах початкової школи окреслено взаємозв'язок низки моделей (біхевіористська, психодинамічна, екзистенціальна, особистісно орієнтована, когнітивна, соціально-комунікативна, адаптивно-соціалізаційна, соціально-педагогічна, етнопедагогічна, акцентуаційна, інноваційна).

2. Обґрунтовано концептуальні основи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності на методологічному, теоретичному та методичному рівнях наукового пошуку. Виявлено соціально-виховні пріоритети у вітчизняній історії педагогіки, простежено основні тенденції в цілепокладанні як первинному й основному елементі соціально-педагогічної системи. Здійснено аналіз змісту соціалізації та соціокультурного виховання як невід'ємних складових професійної підготовки майбутнього вчителя до соціально-педагогічної взаємодії. У дослідженні виявлено закономірності, принципи, основні функції, зміст, методи і форми соціально-педагогічної діяльності вчителя початкових класів у мікросоціумі.

Виокремлено напрями соціально-педагогічної діяльності майбутнього вчителя школи І ступеня: соціально-педагогічна профілактика, соціокультурна анімація, робота з обдарованими й девіантними учнями, налагодження співпраці з батьками, робота в умовах інклюзивної початкової освіти тощо. Охарактеризовано її *теоретико-пізнавальні*, що передбачають методологічне осмислення її складових, і *прикладні* (світоглядна, комунікативна, організаторська, попереджувально-профілактична, дидактично-виховна, соціально-терапевтична, навчально-методична, діагностично-корекційна, добродійна та прогностична) функції соціально-педагогічної діяльності.

Проаналізовано зарубіжний досвід професійної підготовки вчителя початкової школи. Зазначено, що система соціальної підтримки в більшості країн Західної Європи та США

здійснюється здебільшого за кошти спеціальних фондів і благодійних організацій; у змісті підготовки вчителя початкової школи домінує практикоорієнтований компонент; у руслі реалізації соціально-педагогічних функцій в окремих країнах здійснюють підготовку професійних педагогів-аніматорів для організації змістовного дозвілля й розвитку обдарованості школярів. Виявлено спільні та відмінні риси у системах підготовки майбутнього педагога різних країн, що стало теоретичним підґрунтям для розроблення авторської концепції професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності.

Результати пошукового етапу експерименту засвідчили недостатній рівень теоретико-методичної готовності випускників вищих навчальних закладів до соціально-педагогічної діяльності в початковій школі, що слугувало передумовою для моделювання системної підготовки студентів спеціальності “Початкова освіта” до реалізації окреслених функцій.

3. Обґрунтовано авторську концепцію підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності в контексті цілісного навчально-виховного процесу ВНЗ. Виокремлено такі її методологічні та загальнодидактичні принципи: комплексності, системності, наукової стратегії, нелінійності, фундаменталізації, соціокультурної детермінації, єдності суспільного й професійного, взаємозв’язку теоретичного знання з практикою, антропологічної спрямованості, рефлексивної креативності.

На концептуальному рівні соціально-педагогічну діяльність майбутніх учителів визначено в специфічно педагогічному сенсі як цілеспрямований процес оволодіння ними систематизованими знаннями, вміннями та професійно значущими якостями з метою набуття практичного досвіду її реалізації.

Професійна готовність майбутнього вчителя розглядається як нерозривна єдність виокремлених компонентів: мотиваційного, когнітивного, соціально-комунікативного, діяльнісно-технологічного та морально-естетичного.

З’ясовано, що структура професійної підготовки майбутнього вчителя забезпечується реалізацією запропонованої моделі, а її результатом є професійна готовність до соціально-педагогічної діяльності.

Розроблено структурно-функціональну модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності, що включає три блоки (теоретико-методологічний, організаційно-методичний і діагностично-результативний), взаємодія яких забезпечує цілеспрямоване формування готовності до визначеного виду діяльності.

До педагогічних умов ефективного вирішення окреслених завдань віднесено: цілісність такої підготовки; поетапне соціально-педагогічне спрямування змісту освіти ВНЗ на першочергове формування морально-естетичного і соціально-комунікативного компонентів готовності; посилення уваги до мотиваційного та когнітивного компонентів готовності студентів до педагогічної взаємодії з учнями та їхніми батьками (опікунами); гуманізацію професійної підготовки фахівців; формування в навчальному закладі позитивного соціально-виховного середовища.

4. Підготовку майбутнього вчителя початкових класів до соціально-педагогічної діяльності здійснено за такими етапами: *інформаційний*, *репродуктивно-діяльнісний* і *рефлексивно-творчий*. З'ясовано, що кожному з них властива рівнева характеристика (низький, середній, достатній і високий рівні професійної готовності). Для її вивчення обгрунтовано критерії оцінювання та показники їх виявлення: *світоглядний* (цілісність і морально-естетична зрілість); *емоційний* (здатність до емпатії, спроможність долати конфліктні ситуації, знаходити компромісні рішення, налагоджувати співпрацю в процесі соціально-педагогічної взаємодії); *мотиваційний* (спрямованість і мотивація до вирішення соціально-педагогічних проблем, орієнтування на ділову співпрацю); *когнітивний* (показниками якого обрано теоретико-методичну обізнаність і сформованість педагогічного мислення); *комунікативний* (здатність до професійної адаптації у середовищі навчального закладу, наявність комунікативних та організаторських здібностей, здатність до соціально-педагогічної комунікації) і *діяльнісний* (готовність до педагогічної творчості на основі сформованих умінь і професійна мобільність у соціально-педагогічній взаємодії).

5. У результаті моніторингу готовності майбутніх фахівців до окресленого виду діяльності з'ясовано, що традиційні підходи до професійної підготовки не забезпечують належного формування спрямованості особистості на соціально-педагогічну діяльність, її мотивації до успіху; чітко простежуються тенденції до диференціації студентів за рівнями особистісної тривожності (підвищена тривожність), особистісної та невербальної креативності (низька креативність), емпатійних здібностей (низький рівень), у виборі ними продуктивних форм поведінки в конфліктних ситуаціях (переважають непродуктивні форми) тощо.

Досліджено, що змістова частина програм професійної підготовки вчителя початкових класів та їх процесуальна реалізація в сучасних педагогічних навчальних закладах частково забезпечують відповідний рівень теоретико-методичних знань, соціально-комунікативних умінь і навичок здебільшого в процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін. Відтак, підготовка вчителя до реалізації окремих аспектів соціально-педагогічної діяльності є недостатньою. Запропоновано внесення певних коректив у змістову й процесуальну

складові підготовки з метою оптимізації професійної мотивації, підвищення рівня сформованості комунікативних та організаторських умінь, адаптаційного потенціалу майбутніх педагогів, морально-естетичної обізнаності тощо.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що практично за всіма компонентами професійної готовності майбутнього вчителя початкових класів до соціально-педагогічної діяльності відмінності між студентами контрольної та експериментальної груп є статистично недостовірними; це дало підстави для проведення в них формувального етапу експерименту.

6. Розроблено методичні засади системної підготовки студентів спеціальності “Початкова освіта” до соціально-педагогічної діяльності. Організаційно-методичне забезпечення цього процесу реалізовано в єдності таких складових: соціально-педагогічне спрямування змісту педагогічних дисциплін; упровадження спеціального навчального курсу “Технології соціально-педагогічної діяльності в початковій школі”, оптимізація самостійної та науково-дослідницької роботи студентів (залучення до виконання завдань із використанням методів науково-педагогічного пошуку при здійсненні психолого-педагогічної діагностики учнів; вивчення соціально-педагогічного досвіду вітчизняних і зарубіжних педагогів з окресленої проблеми, проведення соціально-педагогічних міні-досліджень у початкових класах, розроблення мікродоповідей на семінарські заняття із застосуванням мультимедійних технологій; узагальнення й оформлення матеріалу у вигляді дипломної чи магістерської роботи), а також вирішення проблемних соціально-педагогічних ситуацій, розвиток креативності в процесі проходження виробничої (педагогічної) практики в школі.

З метою формування методичної культури майбутнього фахівця використано професійно-розвивальні технології соціально-педагогічної діяльності: розвитку творчої особистості учня, проектні, інформаційно-комунікаційні, естетотерапії та здоров'язбереження.

7. Унаслідок упровадження розробленої моделі системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до окресленого виду діяльності на завершальному етапі педагогічного експерименту виявлено позитивну динаміку підвищення рівня професійної готовності за виокремленими компонентами (когнітивним, мотиваційним, морально-естетичним, соціально-комунікативним і діяльнісно-технологічним) у студентів ЕГ. За результатами формувального етапу експерименту найвищих показників в ЕГ досягнуто за когнітивним, комунікативним і мотиваційним критеріями. З'ясовано труднощі студентів щодо використання теоретичних знань у практичній діяльності, зокрема, у ситуаціях

налагодження роботи з обдарованими учнями, а також з дітьми, які потребують додаткового соціально-педагогічного впливу, та їхніми батьками.

Результати експерименту засвідчили ефективність упровадження авторської моделі. Репрезентативність вибірки та достовірність отриманих даних підтверджено за допомогою методів математичної статистики, зокрема λ -критерію Колмогорова-Смирнова.

У процесі експериментального дослідження підтверджено гіпотезу про те, що рівень готовності студентів до соціально-педагогічної діяльності значно підвищиться за реалізації виокремлених умов: 1) функціонування професійної підготовки як цілісної системи; 2) розроблення й упровадження в навчальний процес моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності, що побудована на основі взаємозв'язку теоретико-методологічного, організаційно-методичного та діагностично-результативного блоків; 3) поетапного спрямування змісту професійної освіти майбутніх учителів на першочергове вирішення завдань формування мотиваційної та когнітивної складових їхньої готовності до соціально-педагогічної діяльності, оптимізації форм і методів викладання; 4) посилення діяльнісно-технологічної й морально-естетичної складових у системі теоретико-методичної підготовки, залучення студентів до науково-дослідницької роботи соціально-педагогічного змісту та вирішення відповідних завдань у процесі виробничих практик у початковій школі; 5) творчої реалізації в навчально-виховному процесі професійно-розвивальних технологій, спрямованих на формування соціально-комунікативної готовності майбутнього вчителя до соціально-педагогічної взаємодії з різними категоріями учнів та їхніми батьками; 6) упровадження в професійну підготовку майбутніх педагогів початкової освіти розробленого навчально-методичного комплексу.

8. Доведено, що використання результатів дослідження уможливило підвищення якості професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до окресленого виду діяльності щодо соціально-педагогічної профілактики, налагодження взаємодії з обдарованими й девіантними учнями та їхніми батьками, роботи в умовах інклюзивної початкової освіти, соціально-культурної анімації.

До перспектив подальшого впровадження результатів дослідження у підготовку студентів до соціально-педагогічної діяльності в початковій школі віднесено відповідне спрямування змісту вищої освіти шляхом поетапного формування професійної готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності у межах окремих педагогічних дисциплін, вивчення яких передбачено чинною програмою. Водночас для студентів спеціальності “Початкова освіта” запропоновано введення до нормативної частини змісту освіти навчального курсу “Основи соціальної педагогіки” за рахунок оптимізації

годин на вивчення інших педагогічних дисциплін; на випускних курсах – упровадження в навчально-виховний процес апробованого в процесі експерименту спецкурсу “Технології соціально-педагогічної діяльності в початковій школі”. Обгрунтовано тезу про необхідність підготовки студентів до соціально-педагогічного самовдосконалення, професійної рефлексії, а також практичної орієнтованості змісту освіти шляхом системного використання в педагогічному процесі професійного контексту та моделювання ефективного соціально-виховного середовища вищого навчального закладу.

Упровадження результатів дослідження передбачається в таких галузях наукових знань: філософія, соціологія освіти, соціальна і педагогічна психологія, етика, право, корекційна педагогіка, етнологія, естетика, аксіологія, феноменологія тощо.

Реалізація основних положень і висновків дослідження спрямована на підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх учителів до реалізації функцій соціально-педагогічної діяльності в початковій школі в умовах модернізації вищої освіти України відповідно до вимог Болонського процесу та подальший розвиток теоретико-методологічних засад соціально-педагогічного спрямування професійної освіти. Запропоновані концепція та модель системи підготовки студентів напряму підготовки 0101 “Педагогічна освіта” спеціальності “Початкова освіта”, обгрунтовані теоретичні положення та методичні рекомендації можуть бути покладені в основу розроблення нормативних і навчально-методичних матеріалів для використання у вищих навчальних закладах.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Подальшого наукового пошуку потребує: багатопланове вдосконалення соціально-педагогічної діяльності майбутнього фахівця початкової школи з використання виховного потенціалу громади, моделювання соціокультурного простору навчальних закладів різних типів, просвітницької діяльності в соціально-педагогічній сфері; дослідження особливостей підготовки до соціально-педагогічної діяльності вчителів сільських малокомплектних шкіл, початкових шкіл гірської місцевості; розроблення теоретико-методичного супроводу для застосування соціально-виховних технологій початкової освіти у системі післядипломної педагогічної освіти; дослідження теоретико-методологічних засад підготовки до соціально-педагогічної діяльності майбутніх учителів середньої та старшої школи тощо.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях автора:

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дослідження

1. Будник О.Б. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика : моногр. / О.Б. Будник. –

Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2014. – 484 с.

2. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя початкової школи : навч.-метод. посіб. / О. Б. Будник. – Івано-Франківськ : ПП Бойчук А. Б., 2012. – 212 с.

3. Будник О. Б. Соціально-педагогічне спрямування змісту професійної освіти майбутніх учителів початкових класів : метод. посіб. / О. Б. Будник. – Івано-Франківськ : ПП Бойчук А. Б., 2013. – 80 с.

4. Будник О. Б. Технології соціально-педагогічної діяльності в початковій школі: методичний супровід навчального спецкурсу / О. Б. Будник / Пед. ін-т ; Прикарп. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2014. – 64 с.

5. Будник О. Етнопедагогічна підготовка майбутніх учителів початкових класів у Прикарпатському регіоні / О. Будник // Етнопедагогічний контекст професійної підготовки студентів у вишах Прикарпатського регіону : навч.-метод. посіб. / [В. І. Кононенко, Н. В. Лисенко, Л. Е. Орбан-Лембрик та ін.] ; за ред. проф. Н. В. Лисенко. – Київ – Івано-Франківськ, 2009. – С. 238–294.

6. Будник О. Оновлення змісту виховання в початковій школі засобами народного гумору / О. Будник // Етнопедагогічна складова процесу формування компетентності молодших школярів : навч.-метод. посіб. / [В. І. Кононенко, Л. Е. Орбан-Лембрик, О. Б. Будник та ін.] ; за ред. О. Будник. – Київ – Івано-Франківськ, 2009. – С. 377–392.

7. Будник О. Пріоритети наступності у вихованні дошкільників і молодших школярів / О. Будник // Наступність дошкільного навчального закладу і початкової школи у вихованні дітей : навч.-метод. посіб. / [В. І. Кононенко, Н. В. Лисенко, І. М. Шоробура та ін.] ; за ред. проф. Н. В. Лисенко. – 2-е вид. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2013. – С. 56–73.

8. Будник О. Розкриття цінностей української народної пісні в контексті ознайомлення молодших учнів з мистецтвом / О. Будник // Етнопедагогічна складова процесу формування компетентності молодших школярів : навч.-метод. посіб. / [В. І. Кононенко, Л. Е. Орбан-Лембрик, О. Б. Будник та ін.] ; за ред. О. Будник. – Київ – Івано-Франківськ, 2009. – С. 368–377.

9. Будник О. Теоретичні основи формування етновиховного простору загальноосвітнього навчального закладу / О. Будник // Етновиховний простір сучасного загальноосвітнього навчального закладу: теорія і практика [метод. посіб.] / [В. І. Кононенко, Н. В. Лисенко, О. Б. Будник та ін.] ; за ред. проф. Н. Лисенко. – К. : Педагогічна думка, 2012. – С. 24–35.

10. Будник О. Б. Формування народознавчої компетенції учнів початкової школи: інноваційні педагогічні технології / О. Будник // Етнопедагогічна складова процесу формування компетентності молодших школярів : навч.-метод. посіб. / [В. І. Кононенко,

Л. Е. Орбан-Лембрик, О. Б. Будник та ін.] ; за ред. О. Будник. – Київ – Івано-Франківськ, 2009. – С. 108–149.

11. Будник О. Б. Дослідження морально-естетичної готовності студентів до соціально-педагогічної діяльності в початковій школі / О. Б. Будник // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Серія : Педагогіка і психологія : [зб. ст.]. – Ялта : РВНЗ КГУ, 2014. – Вип. 44. – Ч. 3. – С. 41–49.

12. Будник О. Етновиховне середовище педагогічного навчального закладу : теоретико-методологічний аспект / О. Будник // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журнал. – 2012. – № 5. – С. 175–184.

13. Будник О. Б. Етнопедагогічна складова професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. Будник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія: [зб. наук. праць]. – Вип. 27 / [редкол. : М. І. Сметанський (голова) та ін.]. – Вінниця : ТОВ фірма “Планер”, 2009. – С. 49–53.

14. Будник О. Етновиховний простір у школах української діаспори: реалії і перспективи / О. Будник // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Педагогіка. – Вип. XXXIV. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 97–107.

15. Будник О. Іван Франко про етновиховання української молоді / О. Будник // Педагогічний дискурс : [зб. наук. праць] ; гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2012. – Вип. 13. – С. 47–51.

16. Будник О. Методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до соціально-педагогічної діяльності / О. Будник // Освітній простір України : наук. журн. ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”. – № 3. – 2014. – С. 39–47.

17. Будник О. Б. Методологічний аспект соціально-педагогічної діяльності / О. Будник // Теорія і практика управління соціальними системами : щокварт. наук.-практ. журн. – Харків : НТУ “ХП”, 2013. – № 4. – С. 72–82.

18. Будник О. Моделювання етновиховного середовища в контексті наступності дошкільної та початкової освіти / О. Будник // Обрії : наук.-пед. журн. – 2011. – № 1 (32). – С. 67–71.

19. Будник О. Б. Моніторинг особистісно-професійної готовності майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності / О. Будник // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – Вип. 10. – Ч. 3. – С. 153–160.

20. Будник О. Народні здоров'язберігаючі технології в сучасній загальноосвітній школі: реалії та перспективи / О. Будник // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Педагогіка. – Вип. XXXV. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 104–110.

21. Будник О. Педагогіка здоров'язбереження в сучасній початковій школі / О. Будник // Гірська школа Українських Карпат. Фахове наук. вид. з пед. наук Прикарп. нац. ун-ту ім. В. Стефаника. – 2014. – № 11. – С. 30–33.

22. Будник О. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної діяльності в соціокультурному середовищі гірської початкової школи / О. Будник // Гірська школа Українських Карпат. Фахове наук. вид. з пед. наук Прикарп. нац. ун-ту ім. В. Стефаника. – 2013. – № 8–9. – С. 37–40.

23. Будник О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності (за результатами формувального експерименту) / О. Будник // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журн. – 2013. – № 6. – С. 163–172.

24. Будник О. Підготовка майбутнього вчителя до змістово-функціонального моделювання соціально-педагогічної діяльності // Наукова скарбниця освіти Донеччини : наук.-метод. журн. – 2014. – № 1(18). – С. 49–56.

25. Будник О. Проблема етнічної соціалізації студентської молоді в умовах вищого педагогічного навчального закладу України / О. Будник // Вища освіта України : теорет. і наук.-метод. часопис Інституту вищої освіти НАПН України. Тематичний випуск “Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу”. – 2012. – № 3 (Додаток 2). – Т. 1. – С. 113–116.

26. Будник О. Б. Проблема професійно-особистісного розвитку майбутніх педагогів у вишах України в умовах інтегрування до європейського освітнього простору / О. Будник // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія : Педагогіка та психологія : [зб. наук. праць]. – Вип. 574. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2011. – С. 12–19.

27. Будник О. Проблема формування виховного ідеалу в історії української етнопедагогічної думки / О. Будник // Наукова скарбниця освіти Донеччини : наук.-метод. журн. – 2012. – № 2 (11). – С. 6–12.

28. Будник О. Прогресивні ідеї професійної підготовки вчителя початкової школи до соціально-педагогічної діяльності в зарубіжних країнах / О. Будник // Обрії : наук.-пед. журн. – 2014. – № 1(38). – С. 8–12.

29. Будник О. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи з учнями в процесі проектної діяльності / О. Будник // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Педагогічні науки. – Луцьк, 2010. – № 14. – С. 12–18.

30. Будник О. Розвиток обдарованості учнів у соціально-виховному середовищі навчального закладу / О. Будник, Л. Назарук // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Педагогіка. – Вип. LI. – Івано-Франківськ : Плай, 2014. – С. 147–151 (авт. 0,3 а. а.).

31. Будник О. Соціальні аспекти етновиховання молоді в українській педагогіці 1920-х років / О. Будник // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини / [ред. кол. : Н. С. Побірченко (гол. ред.) та ін.]. – Вип. 42. – Ч. 1. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – С. 168–175.

32. Будник О. Соціально-педагогічна діяльність учителя: психологічний аналіз / О. Будник // Наука і освіта : наук.-практ. журн. Південного наукового Центру НАПН України. Психологія і педагогіка. Тематичний спецвипуск “Традиції та новації сучасної освіти в Україні”. – 2013. – № 3/СХІІІ. – С. 40–43.

33. Будник О. Соціально-педагогічне спрямування професійної підготовки вчителя початкової школи / О. Будник // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка : зб. наук. праць. – Випуск 17. – Ч. 1. – Київ – Івано-Франківськ : Вид-во НАПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 83–91.

34. Будник О. Соціокультурне виховання учнів як складова соціально-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів / О. Будник // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Педагогіка. – Вип. L. – Івано-Франківськ : Плай, 2013. – С. 85–91.

35. Будник О. Теоретичні концепти професійної підготовки майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності в школі I ступеня / О. Будник // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журн. – 2014. – № 2. – С. 49–58.

36. Будник О. Філософсько-культурологічні засади етнічної соціалізації як теоретичне підґрунтя її педагогічного розуміння / О. Будник // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : наук. журн. – 2013. – № 3(69). – С. 66–69.

37. Будник Е. Б. Подготовка будущего учителя к педагогическому сопровождению социализации учащихся / Е. Б. Будник // Педагогика и психология : науч.-метод. журн. КазНПУ им. Абая. – Алматы, 2014. – № 3. – С. 63–68.

38. Будник Е. Б. Социально-педагогическая деятельность учителя как объект философского анализа / Е. Б. Будник // Отечественная и зарубежная педагогика : журн. Института теории и истории педагогики РАО. – Москва, 2013. – № 6. – С. 13–25.

39. Будник О. Соціально-педагогічна діяльність учителя: філософський аспект / О. Будник // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology : The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe. – Budapest, 2013. – Vol. 3. – С. 42–46.

40. Будник О. Б. Структурно-функціональний підхід до моделювання системи соціально-педагогічного спрямування професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. Будник // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology* : The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, II (9), Issue: 19. – Budapest, 2014. – С. 30–34.

41. Budnyk O. B. Action-technological readiness of future primary school teacher for social and educational activity (based on the results of experimental study) / O. B. Budnyk // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology* : The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, II (11), Issue: 22. – Budapest, 2014. – P. 6–10.

42. Budnyk O. Ethnic socialization of personality: space of family educational traditions of the XXI-th century / O. Budnyk // *Wychowanie u początku XXI wieku / Praca zbiorowa pod redakcją: Ks. prof. dr hab. Jana Zimnego, Dra Romana Króla*. – Stalowa Wola – Kijów – Ružomberok, 2012. – S. 235–245.

Опубліковані праці апробаційного характеру

43. Будник О. Б. Вивчення соціально-комунікативної готовності майбутніх фахівців до соціально-педагогічної діяльності / О. Будник // *Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp161/budnik_o.b..pdf

44. Будник Е. Б. Влияние социально-психологических факторов на результаты профессиональной подготовки будущих специалистов // Категория “социального” в современной педагогике и психологии : материалы 2-й научно-практ. конф. (заочной) с международным участием, (Ульяновск, 2–3 апреля 2014 г.) в 2 ч. / [отв. ред. А. Ю. Нагорнова]. Ч. 1. – Ульяновск : SIMJET, 2014. – С. 357–362. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.elibrary.ru/defaultx.asp>

45. Будник Е. Б. Диагностика мотивационного компонента личностно-профессиональной готовности учителей к социально-педагогической деятельности / Е. Б. Будник // *Психология и педагогика XXI века: теория, практика и перспективы* : сб. ст. Междунар. науч.-практ. конф., (08 апреля 2014 г.) / [гл. ред. О. Н. Широков]. – Чебоксары : ЦНС “Интерактив плюс”, 2014. – С. 20–23.

46. Будник Е. Б. Формирование творческой личности учителя начальных классов в процессе социально-педагогической деятельности / Е. Б. Будник // *Профессионализм педагога: сущность, содержание, перспективы развития* : научные труды

Международ. научн. конф. Международной академии наук педагогического образования, (Москва, 14–15 марта 2013 г.) : в 2 ч. – Ч. 2. – М. : МАНПО. – Ярославль : Ремдер, 2013. – С. 204–207.

47. Будник О. Б. Етновиховання в сучасній загальноосвітній школі: особистісно зорієнтовані технології / О. Будник // Сучасна освіта і наука в Україні: наукові здобутки, стан і перспективи : матеріали VII Всеукр. з міжнар. участю наук.-практ. заочн. конф., (Дніпропетровськ, 23–25 березня 2011 р.) / Всеукр. громад. об'єдн. “Нова Освіта”. – Дніпропетровськ, 2011. – С. 37–41.

48. Будник О. Ідеї соціальності у творчій спадщині Бориса Грінченка / О. Будник // Борис Грінченко : наук. праці / [упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський]. – Львів : СПОЛОМ, 2014. – С. 105–117.

49. Будник О. Б. Моделі соціально-педагогічної діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу / О. Будник // Професійне становлення особистості : проф.-пед. журн. – Хмельницький, 2013. – № 2. – С. 49–57.

50. Будник О. Б. Моделювання етновиховного середовища в сім'ї та загальноосвітній школі: педагогічні традиції та інновації / О. Будник // Январские пед. чтения. – Вып. 9. – Симферополь : НИЦКИПУ, 2011. – С. 150–154.

51. Будник О. Проблема формування соціального здоров'я особистості у педагогічній спадщині В. Сухомлинського / О. Будник // Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: здоров'я через освіту : матеріали V Міжнар. та XIX Всеукр. пед. читань, (Донецьк, 11–12 жовтня 2012 р.) – У 4-х т. – Т. 3. – Донецьк : Витоки, 2012. – С. 13–17.

52. Будник О. Професійні якості в структурі особистісних характеристик майбутнього фахівця / О. Будник // Модернізація загальної та професійної освіти в умовах глобального світу : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф., (Запоріжжя, 22–23 березня 2013 р.) / [за ред. В. М. Огаренка та ін.] – Запоріжжя : КПУ, 2013. – С. 119–122.

53. Будник О. Соціально-педагогічний контекст творчості К. Ушинського / О. Будник // Костянтин Ушинський : наук. праці / [упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський]. – Львів : СПОЛОМ, 2014. – С. 133–139.

54. Будник О. Соціально-педагогічні аспекти розвитку професійних якостей майбутніх фахівців / О. Будник // Педагогіка і психологія професійної освіти: науковий пошук, проблеми, перспективи : матеріали наук.-практ. конф., (Львів, 23 квітня 2013 р.) – Львів, 2013. – С. 116–118.

55. Будник О. Соціокультурне виховання дітей і молоді в педагогічній спадщині М. Стельмаховича / О. Будник // Мирослав Гнатович Стельмахович – видатний український

педагог : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 5–6 червня 2014 р.). – Івано-Франківськ, 2014. – С. 27–30.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

56. Будник О. Демократичні цінності сучасного студентства: сутність та особливості формування / О. Будник // Освіта перед викликами та загрозами сучасності : зб. наук. праць / [за ред. Н. Лисенко]. – Maastricht, Czech Republic, 2012. – С. 196–204.

57. Будник О. Економічні якості в структурі особистісно-професійних характеристик майбутнього фахівця / О. Будник // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журн. – 2013. – № 3. – С. 66–75.

58. Будник О. Інформаційний простір як засіб формування полікультурної компетенції учнів / О. Будник // Вісник Прикарп. ун-ту. Серія : Педагогіка. – Вип. XXVIII–XXIX. – Івано-Франківськ : Плай, 2009. – С. 8–12.

59. Будник О. Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського: етнокультурний дискурс / Н. Лисенко, О. Будник // Педагогічний дискурс : [зб. наук. праць] ; гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2011. – Вип. 10. – С. 286–289 (авт. 0,3 д. а.).

60. Будник О. Теоретико-методологічні проблеми сучасної педагогічної науки (за творами Романа Скульського) / О. Будник // На пошану Романа Скульського : наук.-інформ. вид. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 57–63.

61. Будник О. Формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в умовах інтегрування до європейського освітнього простору / О. Будник // Współczesne strategie i wyzwania edukacyjne / red. Dorota Sikora, Piotr Mazur. – Chełm, 2011. – S. 166–173.

62. Budnyk O. The contemporary folklore revival in the mountain schools of the Ukrainian Carpathians: experience and assessment / O. Budnyk, T. Blyznyuk // Гірська школа Українських Карпат. Фахове наук. вид. з пед. наук Прикарп. нац. ун-ту ім. В. Стефаника. – 2014. – № 11. – С. 14–19 (авт. 0,3 д. а.).

АНОТАЦІЇ

Будник О. Б. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Житомир, 2015.

У дисертації досліджено теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів початкової школи до соціально-педагогічної діяльності. Розроблено авторську концепцію цієї підготовки на засадах суб'єктно-діяльнісного, міждисциплінарного, соціосистемного, синергетичного, аксіологічного, культурологічного й структурно-функціонального підходів; обґрунтовано функціонально-змістове наповнення роботи вчителя в соціально-педагогічній сфері.

Представлено концептуальні основи, розроблено та експериментально перевірено структурно-функціональну модель системи підготовки студентів спеціальності “Початкова освіта” до соціально-педагогічної діяльності; подано результати діагностування когнітивної, мотиваційної, соціально-комунікативної, морально-естетичної та діяльнісно-технологічної готовності майбутніх учителів до практичного вирішення окресленої проблеми; схарактеризовано організаційно-методичне забезпечення підготовки вчителя до соціально-педагогічної діяльності в школі I ступеня. Обґрунтовано перспективні напрями подальшого вивчення проблеми. Результати дослідження впроваджено в практику роботи вищих навчальних закладів України.

Ключові слова: професійна підготовка, соціально-педагогічна діяльність, професійна готовність, майбутні вчителі початкових класів, модель системи підготовки майбутніх педагогів, професійно-розвивальні технології, соціально-виховне середовище навчального закладу.

Будник Е. Б. Теоретические и методические основы профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов к социально-педагогической деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко. – Житомир, 2015.

В диссертации обоснованы теоретико-методические основы подготовки будущих учителей начальной школы к социально-педагогической деятельности. Разработана авторская концепция этой подготовки на основе субъектно-деятельностного, междисциплинарного, социосистемного, синергетического, аксиологического, культурологического и структурно-функционального подходов, обосновано функционально-содержательное наполнение работы учителя в социально-педагогической сфере.

Охарактеризованы концептуальные основы, разработана и экспериментально проверена структурно-функциональная модель системы подготовки студентов специальности “Начальное образование” к социально-педагогической деятельности;

представлены результаты диагностирования когнитивной, мотивационной, социально-коммуникативной, нравственно-эстетической и деятельностно-технологической готовности будущих учителей к практической социально-педагогической деятельности; охарактеризовано организационно-методическое обеспечение подготовки учителя к социально-педагогической деятельности в начальной школе.

В процессе экспериментального исследования доказано, что уровень готовности студентов к социально-педагогической деятельности значительно повысится при реализации следующих условий: 1) функционирования профессиональной подготовки как целостной системы, компонентами которой являются: цель, задачи, содержание, формы и методы реализации и т.п.; 2) разработки и внедрения в практику модели системы профессиональной подготовки будущих учителей к социально-педагогической деятельности в начальной школе, основанной на взаимозависимости и взаимосвязи теоретико-методологического, организационно-методического и диагностическо-результативного блоков; 3) поэтапной социально-педагогической направленности содержания профессионального образования будущих учителей на первоочередное формирование мотивационной и когнитивной составляющих их готовности, оптимизацию форм и методов профессиональной подготовки; 4) усиления деятельностно-технологической и нравственно-эстетической составляющих в системе теоретико-методической подготовки будущих учителей начальной школы, привлечение студентов к научно-исследовательской работе по соответствующей тематике, к решению социально-педагогических задач в процессе производственной практики; 5) творческой реализации в учебно-воспитательном процессе профессионально-развивающих технологий, направленных на формирование социально-коммуникативной готовности будущего учителя к педагогическому взаимодействию с различными категориями учащихся и их родителями; б) применения в профессиональной подготовке разработанного в ходе исследования учебно-методического комплекса (учебных программ, учебно-методических пособий, инструктивно-методических материалов, диагностических методик и т.п.)

Использование результатов исследования позволило повысить качество профессиональной подготовки будущего учителя начальных классов к социально-педагогической деятельности в налаживании взаимодействия с одаренными и девиантными учащимися и их родителями, работы в условиях инклюзивного начального образования, социально-педагогической профилактики и социально-культурной анимации.

Реализация основных положений и выводов исследования предполагает повышение эффективности профессиональной подготовки будущих учителей к реализации функций социально-педагогической деятельности в начальной школе в условиях модернизации

высшего образования Украины в соответствии с требованиями Болонского процесса и дальнейшее развитие теоретико-методологических основ социально-педагогического направления профессионального образования. Предложенные педагогические условия, концепция и модель подготовки студентов направления подготовки 0101 “Педагогическое образование” специальности “Начальное образование”, теоретические положения и методические рекомендации исследования могут быть положены в основу разработки нормативных и учебно-методических материалов для использования в высших учебных заведениях, а также в системе последиplomного педагогического образования.

Результаты исследования внедрены в практику работы высших учебных заведений Украины.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, социально-педагогическая деятельность, профессиональная готовность, будущие учителя начальных классов, модель системы подготовки будущих педагогов, профессионально-развивающие технологии, социально-воспитательная среда учебного заведения.

Budnyk O. B. Theoretical and methodical foundations for training primary school teachers to social and educational activities. – Manuscript.

Thesis for a Doctor degree in Pedagogics, speciality 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Zhytomyr Ivan Franko State University. – Zhytomyr, 2015.

The dissertation deals with the theoretical and methodical bases for training of primary school teachers to social and educational activities. The researcher worked out the author concept of training based on subject-active, interdisciplinary, socio-system, synergistic, axiological, cultural, structural-functional approaches. The research discloses functional and meaningful content of teachers' work in socio-educational field.

The author suggested the conceptual framework, developed and tested the structural and functional model of system training students in the field of “Primary education” to the social and educational activities; presented the results of diagnosing cognitive, motivational, social, communicative, moral, aesthetic and action-technological readiness of future teachers to solve practically the outlined problem; characterized organizational and methodological support of teacher training to social and educational activities at school of the first degree. The researcher proved promising areas for further research studies of the problem. The research results are put into practice of higher educational establishments of Ukraine.

Key words: training, social and educational activities, professional readiness, future primary school teacher, model of training future teachers, professional and developmental techniques, social and educational environment of the institution.